

Dr hab. Tadeusz Jasiński
Wydział Wychowania Fizycznego
Zakład Psychologii
Akademii Wychowania Fizycznego i Sportu
w Gdańsku

Ocena rozprawy doktorskiej mgra Bartłomieja Łyżwińskiego pt. „Sprawność fizyczna a poczucie jakości życia funkcjonariuszy Polskiej Straży Granicznej”

Straż Graniczna (SG) jest w pewnym sensie kontynuacją Wojsk Ochrony Pogranicza (WOP), które funkcjonowały w latach 1945-1991. W owym czasie były zorganizowane według struktur wojskowych i podlegały wiceministrowi MON. Zmiany polityczne i społeczne wpływały na pełnione przez WOP funkcje takie, jak zapobieganie i zwalczanie przestępczości granicznej oraz nadzór nad przestrzeganiem przepisów dotyczących obrony granic w strefie nadgranicznej i pasie nadmorskim. Dzieje tej formacji opisują np. Dominiczak, Jackiewicz i in. Powołana w 1990 roku Straż Graniczna, będąca jednolitą, umundurowaną i uzbrojoną formacją, wykonuje także zadania związane z ochroną granicy państwowej. Komendant SG jest centralnym organem administracji rządowej w sprawach ochrony granicy państwowej, będącej jednocześnie granicą Unii Europejskiej. Nadzór nad formacją sprawuje właściwy minister ds. wewnętrznych. Funkcjonariusze SG mają liczne zadania do wykonania, nierzadko specyficzne, np. ochrona obiektów strategicznych (mosty, przejścia graniczne wymagających od nich długotrwałego wysiłku, nierzadko w złych warunkach atmosferycznych, oraz narażenia na działanie różnych czynników stresogennych, np. wielogodzinną obserwację, działań operacyjnych, kontaktu z osobami podejmującymi działania niezgodne obowiązującym porządkiem prawnym. Dlatego osoby podejmujące tę pracę (służbę), podobnie jak w innych służbach mundurowych, są poddawane specjalistycznym egzaminom w aspekcie psychologicznym i testom sprawności fizycznej.

Recenzowana praca jest jedną z nielicznych poruszającą wiele bardzo ważnych, aktualnych i interesujących zagadnień związanych z oceną sprawności fizycznej funkcjonariuszy SG, połączonej z samooceną ich aktywności fizycznej i poczucia jakości życia. Rozpatrywane są one zarówno od strony definicyjnej (przez liczne odwołania do stosownych rozporządzeń i przepisów prawnych), jak i prezentacji treści i wyników wielu badań empirycznych, niezwykle przydatnych dla doskonalenia praktyki przeprowadzania sprawdzianów i oceny sprawności fizycznej przyszłych i obecnych funkcjonariuszy SG.

Badania własne autor przeprowadził wśród funkcjonariuszek i funkcjonariuszy SG rozpoczynających służbę w Straży Granicznej przebywających na szkoleniu w Centralnym Ośrodku Szkolenia Straży Granicznej w Koszalinie oraz w Ośrodku Szkoleń Specjalistycznych Straży Granicznej w Lubaniu. Badani reprezentowali wszystkie oddziały SG, a także jednostki wspierające. Ogółem badaniami objęto 338 funkcjonariuszy SG w wieku od 20 do 34 lat, w tym 92 kobiety i 246 mężczyzn. Do realizacji poprawnie sformułowanych celów pracy autor wykorzystał różne narzędzia badawcze służące ocenie sprawności fizycznej w ujęciu zdrowia (H-RF) i jej komponenty akcentowane w antropomotoryce: morfologiczne, mięśniowo-szkieletowe, motoryczne i krążeniowo-oddechowe. Do pomiaru samooceny aktywności fizycznej autor wykorzystał Międzynarodowy Kwestionariusz Aktywności Fizycznej w skróconej wersji. Dla badanych obliczono także tygodniowy wydatek energetyczny. Rozpoznanie u badanych ocen jakości życia zostało przeprowadzone z wykorzystaniem „Skali poczucia jakości życia” autorstwa Stanisława Kowalika. Badanie obejmowało dwa obszary jakości życia – refleksyjną ocenę własnego życia (wymiar poznawczy) oraz samopoczucie odczuwane w danym okresie (wymiar przeżyciowy). Recenzowana praca jest więc prezentacją teoretycznego i empirycznego materiału, pozyskiwanego i opracowywanego przez jej autora wiele lat (badania przeprowadzono w październiku 2013 r. i listopadzie 2014 r.) oraz uzupełnionych o najnowsze wyniki badań w rzeczonym zakresie.

Praca liczy ogółem 150 stron i zawiera listę skrótów, wprowadzenie, cztery rozdziały, wnioski, listę źródeł. W aneksie zamieszczono: Zasady przeprowadzania i oceny testu sprawności fizycznej dla kandydatów do służby w SG. Tabele norm sprawnościowych kandydatów do służby w Straży Granicznej (dla kobiet i mężczyzn), Program szkolenia podstawowego funkcjonariuszy Straży Granicznej z przedmiotu wychowanie fizyczne. Program szkolenia w zakresie szkoły podoficerskiej funkcjonariuszy SG w służbie przygotowawczej z przedmiotu wychowanie fizyczne. Zasady przeprowadzania sprawdzianów i ocenianie funkcjonariuszy SG z przedmiotu wychowanie fizyczne podczas szkolenia podstawowego (normy dla kobiet i mężczyzn). Zasady przeprowadzania sprawdzianów i ocenianie funkcjonariuszy SG z przedmiotu wychowanie fizyczne podczas szkolenia w zakresie szkoły podoficerskiej (normy dla kobiet i mężczyzn). Obwieszczenie ministra spraw wewnętrznych z dnia 13 lipca 2015 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia ministra spraw wewnętrznych i administracji w sprawie testu sprawności fizycznej funkcjonariuszy Straży Granicznej. Opis szczegółowych warunków wykonania ćwiczeń w ramach testu sprawności fizycznej. Tabele punktacji i przeliczeń punktów

uzyskanych w części I testu sprawności fizycznej na oceny. Międzynarodowy Kwestionariusz Aktywności Fizycznej. Kwestionariusz oceny poczucia jakości życia – Skala poczucia jakości życia. Zestawienie procentowe badanych funkcjonariuszy kobiet i mężczyzn z uwzględnieniem wybranych czynników społeczno-ekonomicznych. Spis rycin i tabel. Streszczenie w języku polskim i angielskim. Pracę zilustrowano 50 tabelami (37 zawarto w głównym tekście pracy, 13 – w aneksie) i 9 rysunkami przedstawiającymi wyniki badań własnych). W pracy wykorzystano 103 pozycje piśmiennictwa (ok. 67% polskojęzycznych, a pozostałe 33% w języku angielskim) oraz 11 „innych” źródeł (programy szkoleń FSG, rozporządzenia MSWIA, dokumenty WHO).

Wprowadzenie autor poświęcił omówieniu głównych zagadnień bezpośrednio związanych z tematem pracy. Stanowią one podtytuły wprowadzenia, a dotyczą: sprawności fizycznej i jej znaczenia w procesie przygotowania do służby w SG, roli komponentów sprawności fizycznej ukierunkowanej na zdrowie (H-RF), prozdrowotnemu znaczeniu aktywności fizycznej w SG oraz poczuciu jakości życia w kontekście wykonywania zawodu funkcjonariusza SG. Każde z wymienionych zagadnień autor omawia w sposób wskazujący na dobrą znajomość wyników prowadzonych w tym obszarze badań i piśmiennictwa, na które się powołuje. Na przykład szeroko przedstawia rozważania teoretyczno-metodologiczne dotyczące etapów oceny sprawności fizycznej funkcjonariuszy SG podczas szkolenia w służbie przygotowawczej.

Innowacja naukowa pracy polega na tym, że: w ocenie sprawności fizycznej funkcjonariuszy SG trafnie wybrano koncepcję HR-F (sprawności fizycznej powiązanej ze zdrowiem) odwołującą się do modelu zaproponowanego przez Boucharda i Sheparda, w którym przyjmuje się silny związek pewnych aspektów sprawności fizycznej z wybranymi wskaźnikami zdrowia. Autor powołując się na dane literaturowe dowodzi, że wysoki poziom konkretnych komponentów sprawności fizycznej prowadzi do zmniejszenia ryzyka rozwoju niektórych schorzeń i problemów zdrowotnych. Jego zdaniem, obecnie obowiązujące podejście analityczne w ocenie sprawności fizycznej funkcjonariuszy SG oraz przedstawicieli innych służb mundurowych, polegające na diagnozie wybranych zdolności motorycznych oddzielnie, jest uzasadnione do przewidywania indywidualnych możliwości sportowych. Dlatego konsekwentnie optuje za tym, aby w systemie diagnozowania sprawności fizycznej przedstawicieli służb mundurowych stopniowo odchodzić od sukcesów motoryczno-sportowych i przesunąć cele testowania sprawności fizycznej na wskaźniki zdrowia.

Druga część pracy to „Metodologiczne podstawy pracy”, która zawiera: uzasadnienie podjętych badań własnych, cel pracy (główny i aplikacyjny), pytania i hipotezy badawcze.

Autor klarownie opisuje zmienne zależne i niezależne oraz zmienne niezależne uboczne. W dalszej kolejności w przemyślany i czytelny sposób opisuje metody badań własnych.

Trzecia część recenzowanej pracy to wyniki badań. Uzasadnienie podjęcia badań własnych jest w istocie zwięzłym podsumowaniem uprzednio prezentowanych treści dotyczących oceny sprawności fizycznej funkcjonariuszy SG, w odniesieniu do koncepcji HR-F. Autor kolejny raz zwraca uwagę na potrzebę opracowania nowych norm SF FSG z uwzględnieniem procesu długookresowych przemian międzypokoleniowych (s.28). Prezentacja zebranych danych jest wnikliwa z wykorzystaniem metod analizy statystycznej. Analizowane dane poszczególnych podrozdziałów zawarto w tab. 2-17 i zilustrowano 9 rycinami.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że przedłożony do oceny tekst rozpatrywany od strony językowej jest wyjątkowo starannie napisany. Praca jest napisana przejrzystym językiem (bez tzw. literówek, błędów stylistycznych i gramatycznych, nie licząc kilku dodatkowych spacji, przecinków i kropki po tytule..., np. s. 142) i mimo wielu szczegółów nie jest nużąca. Co może świadczyć o łatwości komunikowania się jego autora w mowie pisanej.

Niezależnie od wymienionych uprzednio pozytywów, praca ma kilka wad, których usunięcie mogłoby poprawić jej percepcję.

Na stronie 29, pojawia się skrót FKM, którego opis znaczenia wymaga powrotu do spisu skrótów (co znaczy, funkcjonariuszki i funkcjonariusze rozpoczynający służbę w SG). Podobnie – tygodniowy wydatek energetyczny ... i skrót MKAF (s.34). Zwyczajowo pierwsze użycie w tekście skrótu poprzedza jego pełne brzmienie.

Inna uwaga może dotyczyć łącznej oceny poczucia jakości życia, będąca sumą odsetka wyboru odpowiedzi na pytania Kwestionariusza SPJŻ, np. typu „jestem dość zadowolony/a” i „jestem bardzo zadowolony/a”, co w pewnym sensie idealizuje odczucia badanych (tab. 18, 19, wymiar poznawczy s.61-62; wymiar przeżyciowy – tab. 21-23 s. 63-65, do s.79). Wydaje się, że bardziej zasadne byłoby przyjęcie 50% i więcej odpowiedzi typu „jestem bardzo zadowolony/a”, uznając je za największe, równoważne oraz typowe dla ogółu badanych. Poza tym można by bardziej wyeksponować fakt, że mimo iż globalne PJŻ, a także w wymiarze poznawczym i przeżyciowym nie były statystycznie istotnie skorelowane z wynikami TSF, to na uwagę zasługuje fakt, iż wskaźnik BMI statystycznie istotnie korelował ze wszystkimi wymiarami PJŻ. *Im większy wskaźnik BMI, tym gorsze poczucie jakości życia FM w wieku od 30 do 34 lat* (tab. 33).

Ponadto w rozdziale dyskusja autor pracy ponownie zbyt często dokonuje wnikliwej analizy wyników badań innych autorów i własnych z podaniem mnóstwa szczegółów, których

znakomitą część omawiał wcześniej. Bardziej poprawnie byłoby odnieść się do uzyskanych rezultatów z badań własnych i cytowanego piśmiennictwa w opisowy sposób.

Reasumując. Celem głównym badań ocenianej pracy było określenie poziomu oraz wzajemnych związków między sprawnością fizyczną ukierunkowaną na zdrowie (HR-F) a aktywnością fizyczną i oceną jakości życia funkcjonariuszy rozpoczynających służbę w polskiej Straży Granicznej. Celem aplikacyjnym pracy było opracowanie, na podstawie otrzymanych wyników badań, narzędzia pomiarowego – punktacji w skali T, służącego do oceny sprawności fizycznej funkcjonariuszy polskiej Straży Granicznej. Autor odnotowuje fakt świadczący o tym, że w większości przeprowadzonych analiz nie stwierdzono znaczącego wpływu aktywności fizycznej badanych funkcjonariuszy na ich sprawność fizyczną. Nie uzyskano jednoznacznych wyników dotyczących zależności między poziomem sprawności fizycznej a poczuciem jakości życia u badanych funkcjonariuszy. Niemniej jednak dane zebrane w trakcie badań pozwoliły na opracowanie tabel punktowych, osobno dla mężczyzn i kobiet, które mogą stanowić podstawę do aktualizacji norm, służących do oceny sprawności fizycznej funkcjonariuszy polskiej Straży Granicznej. W konkluzji autor zaleca wprowadzenie zmian w systemie diagnozowania sprawności fizycznej funkcjonariuszy polskiej Straży Granicznej polegających na: ujednoczeniu testów oceniających sprawność fizyczną na wszystkich etapach służby; włączeniu testów oceniających gibkość do obowiązkowych sprawdzianów podczas szkolenia, a także do przeprowadzania corocznego testu sprawności fizycznej.

Niewątpliwą zaletą recenzowanej pracy jest ujęcie podjętej przez jej autora aktualnej i ważnej problematyki oraz zwrócenie uwagi na czynniki, które są często pomijane w analizach sprawności i aktywności fizycznej żołnierzy i funkcjonariuszy służb mundurowych, zwłaszcza dotyczące ich aspektów psychologicznych. Określenie wpływów poszczególnych komponentów sprawności fizycznej w koncepcji HR-F, na jej ocenę jest bez wątpienia nowym spojrzeniem na podejmowaną przez funkcjonariuszy służb mundurowych aktywność fizyczną w celu utrzymania wysokiej sprawności psychofizycznej w długim okresie służby oraz poprawy ich poczucia jakości życia. Wprawdzie ten ostatni aspekt z poruszanych w pracy zagadnień został potraktowany nieco powierzchownie, to i tak pozytywnie oraz znacząco dopełnia zawarte w niej treści.

W podsumowaniu należy podkreślić, że oceniana praca odnosi się do obszaru nauk kultury fizycznej. Oceniam ją pozytywnie pod względem merytorycznym i metodologicznym. Autor rozszerzył „pole” oceny SF FSG zorientowanej na zdrowie wg koncepcji HR-F

w połączeniu z analizą ich aktywności fizycznej o oceną PJŻ. Praca wnosi do wiedzy o sporcie nowe wartości poznawcze i aplikacyjne. Wyniki badań przedstawiono we wnikliwy i staranny sposób. Interpretacja zebranych danych literaturowych i prezentacja wyników badań własnych przez jej autora jest poprawna.

Ze względu na poprawnie sformułowane założenia pracy, sposób i umiejętność przeprowadzenia badań, krytyczną ocenę otrzymanych wyników oraz duże walory teoretyczne i praktyczne osiągnięte w opracowaniu należy stwierdzić, że praca mgra Bartłomieja Łyżwińskiego spełnia wymagania stawiane przepisami ustawy o stopniach i tytule naukowym rozprawom doktorskim¹. Zatem zgłaszam Wysokiej Radzie Wydziału Wychowania Fizycznego Akademii Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu wnioski o nadanie magistrowi Bartłomiejowi Łyżwińskiemu stopnia doktora w dziedzinie nauk o kulturze fizycznej.

Tadeusz Jasinowski

¹ Załącznik do obwieszczenia Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 czerwca 2016 r. (poz. 882) USTAWA z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Art. 13).